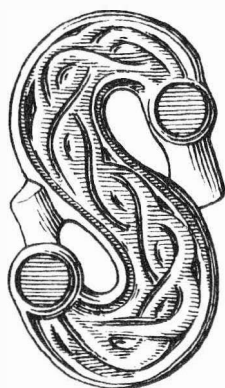

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1974

BRNO 1975

ho státu známe z literatury následující čtyři hromadné nálezy /shluky/ peciček bezu černého ; dokazují, že se nejedná o náhodný výskyt, ale o pozůstatek zásob na zaniklém sídlišti:

Štúrovo, avarsko-slovanský objekt, Tempír 1961, 1969.

Zemplín, středověk, Tempír 1969.

Krnov, doba neznámá, Klečka et Skutil 1937.

Konůvky, zaniklá ves ze 13. - 15. stol., Opravil 1973 /s příměsí peciček chebdí/.

V roce 1974 jsem měl možnost prozkoumat semena uložená ve sbírkách pravěkého oddělení Slezského muzea v Opavě. Dr. V. Šikulová mně zapůjčila k určení vzorek označený M 623 s tímto původním popisem: "4.9.1934 Hülsen einen Samenart Schellenburg unterhalb der Brandschichten von 1474". Vzorek obsahuje 5 ccm peciček bezu černého bez cizí příměsí. Pecičky jsou světle hnědé barvy, nezuhebnatělé, po délce většinou rozpadlé na dvě poloviny ; délka celých peciček se pohybuje od 3,6 mm do 4,2 mm, šířka od 1,8 mm do 2,2 mm.

Nahlédnutím do Klečkova popisu šedých nezuhebnatělých semen bezu černého z Krnova /Klečka et Skutil 1937, p.24/ se přesvědčíme, že se jedná o podobný materiál, uložený v tehdejší krnovském muzeu. Nálezové okolnosti tohoto vzorku však nebyly známe, proto autoři ve své práci neuvádí jeho stáří a obecně jej pokládají za pravěký. Dnes tento krnovský materiál není již známý, patrně během pozdějších událostí /válka atd./ vzal za své. Šelenburský vzorek ve Slezském muzeu je dnes jediným dokladem peciček bezu černého z Krnovska. Uvážíme-li stejný charakter obou nálezů a okolnost, že areál Cvilína a zříceniny Šelenburku byl již od minulého století neustále středem zájmu nejen místních pracovníků, ale i tehdejšího Opavského muzea, tu se nám nabízí domněnka o společném původu obou vzorků. Je to věc samozřejmě diskutabilní, ale nelze ji zcela popřít.

L i t e r a t u r a :

- A. Klečka, J. Skutil, 1937, Moravské příspěvky k výzkumu pravěkých obilnin, Věstník čs. zeměd. mus. 10, 19-25.
E. Opravil, 1937, Nález ořešáku královského při výzkumu zaniklé středověké vsi na Moravě, ČMM 56, 121-126.
Z. Tempír, 1961, Archeologické nálezy obilnin na území Československa, Věd. práce výzk. úst. Čs. ak. zeměd. věd 1961, 159-200.
Z. Tempír, 1969, Archeologické nálezy zemědělských rostlin a plevelů na Slovensku, Agrikultúra 8, 7-66.

Zu Massenfunden von schwarzem Hollunder /Sambucus nigra L./ - Fund aus Úvalno - Šelenburk /Bez. Bruntál/. In den Sammlungen des Schlesischen Museums in Opava ist der bisher nicht bestimmte und unpublizierte Fund von Steinkernen des schwarzen Hollunders /Sambucus nigra L./ aus der Burgruine von Šelenburk unweit von Krnov, Bez. Bruntál aufbewahrt, der aus der Schicht vor dem Brand im Jahre 1474 stammt. Der Autor sprach die Voraussetzung aus, ob nicht denselben Ursprung auch der von Klečka /Klečka et Skutil 1937/ beschriebene schwarze Hollunder aus Krnov ohne Altersangabe und nähere Fundumstände hat.

POKRAČOVÁNÍ SONDÁŽE NA DÓMSKÉM NÁVRŠÍ V OLOMOUCI

Vít D o h n a l, Vlastivědný ústav, Olomouc

/Tab. 71 /

V polovině února 1974 byly obnoveny sondážní práce v rámci plánované asanace hradebních zdí kolem dómského návrší. V letech 1972 a 1973 bylo v rámci této akce vyhloubeno 42 sond /sonda 43 byla začata/ /1/, v roce 1974 zbývalo vyhloubit sondy na parkánech na severovýchodní a severní straně. Po dohodě mezi Interprojektem Brno, n.p. Geindustria a olomouckým VÚ byl poněkud upraven původní plán, tak aby se lépe vyhovělo archeologickému zájmu. Týkalo se to hlavně terénu v okolí románského paláce, kde byly realizovány navíc vyžádané sondy 48, 49 a 50 a pak také okolí románské věže. V tomto prostoru se namísto tří malých původně naplánovaných sond vyhloubila sonda 15, která byla protažena od zmíněné věže až k protější ohradní zdi. Podobně jako v minulých letech prováděli výkop pracovníci n.p. Geindustria, sběr a předběžnou evidenci nálezového materiálu po dvaceticentimetrových vrstvách zajišťoval jeden pracovník /důchodce/ v režii VÚ a později v rámci n.p. Geindustria ; metodické vedení včetně kresebné a fotografické dokumentace připadlo pracovníkům archeologického oddělení VÚ. Sondáž trvala s přestávkami přes celý rok a počátkem roku 1975 byla dokončena sonda 52. Do uzavření celé akce zbývá poslední sonda 53 naplánovaná u severního úpatí hradební zdi na tzv. Locatelliho bastionu /nyní prostor Letního kina/, která má být vyhloubena na jaře 1975.

Provedená sondáž je zatím největší terénní badatelskou akcí na dómském návrší /2/ a přinesla nejen řadu pozorování, týkajících se jak pravěkého tak zvláště středověkého osídlení. Kromě neolitických stře-pů /3/ byla na mnoha místech zachycena eneolitická kulturní vrstva, jejíž mocnost kolísá od 40 do 120 cm /sonda 48/. Eneolitické osídlení, které reprezentuje keramika nálevkovitých pohárů a keramika kanelova-

ná se neomezilo pouze na dómské návrší, ale zabírá i dosti velké okolí, jak naznačují starší náhodně zachráněné nálezy v ulicích Kosinově, Wurmově a Křížkovského, tedy na rozloze asi 400 x 200 m /4/. Rovněž věteřovské osídlení se neomezuje pouze na dómské návrší, ale dá se sledovat díky náhodným nálezům i v prostoru daleko širším /5/. Na dómském návrší ovšem byla podle mohutnosti zjištěných vrstev intenzita věteřovského osídlení patrně největší, neboť zde se jejich tloušťka pohybuje od 40 do 220 cm /sonda 1/. Za výjimečnou považujeme situaci v sondě 49, kde věteřovské vrstvy, začínající v hloubce 120 cm pod dnešní dlažbou kaple sv. Jana Křtitele dosahují až na samo skalnaté podloží, které je 670 cm pod zmíněnou dlažbou. Zřejmě už během věteřovského období zde terén rostl obzvláště rychle, neboť na profilech sondy se dala pozorovat řada vrstev šterkové drti, střídaných se s obvyklými hlinitými kulturními vrstvami. Byl zde tedy asi terén už v pravěku několikrát po sobě upravován; do neporušených věteřovských vrstev bylo pak zapuštěno základové zdivo známého románského paláce. Halštatské osídlení lokality bylo asi poměrně slabé, neboť podobně jako při sondáži v minulých letech i v tomto roce se halštatská keramika vyskytovala zřídka. Mladohradištní nálezy byly zjištěny většinou v druhotném uložení; pouze snad v rýze na Mlčochově ulici a v sondě 46 šlo o kulturní vrstvu.

Nejdůležitější poznatky se týkaly středověkých opevnění a to jak v otázce datování, tak i co se týká změn v půdorysu. Na několika místech /sondy 44, 45, 46 a 15/ se totiž ukázalo, že nynější hrad by nejspíše nebyl jednotným stavebním celkem, ale že hlavně na severní a severovýchodní straně je třeba počítat s několikanásobnými rekonstrukcemi, při nichž byly hradební zdi zvyšovány a částečně se měnil i půdorys opevněného areálu.

V západní části nynějšího dómského návrší byl původní terén zřejmě velmi odlišný od nynějšího stavu. Především zde existovala hluboká snad příkopovitá prohlubeň, která oddělovala východní část návrší od terénu na západ od sondy 44. Svědčí o tom velké rozdíly mezi hladinami intaktního podloží v rýze na Mlčochově ulici a dále v sondě 44, 45 a 46 /6/. Prohlubeň zachycená sondou 45 vymezovala pravděpodobně rozlohu opevnění ve 13. stol. západním směrem. O jejím původu a rozsahu si za současného stavu nelze učinit přesnější představu. Celá spodní část sondy počínaje od hladiny -700 cm pod dnešním povrchem až po zabahněnou drobnou kamennou sut' na dně sondy v hloubce -1250 cm byla vyplněna velmi mokrou černou hlínou s nehojnými keramickými nálezy, ale s velkým množstvím dobře zachovaných nálezů organického původu /dřevěné třísky i úlomky prken, zlomky větviček často i s kůrou, části dřevěných násad k ručnímu nářadí, úlomky dřevěných bednářských nádobek i jedna téměř celá soustružená dřevěná miska, útržek provazu, odstřížky vyčiněných kůží, součásti kožené obuvi apod./ . V hloubce 1200 cm pod dnešním povrchem tyto nálezy končily a hlouběji pokračovala už jenom zabahněná kamenná sut', v níž se našlo i několik šnečích ulit. Z datovatelných nálezů se objevily pouze tři střepy ze 13. stol., nalezené u dna prohlubně. Další předměty /část koňské podkovy, kus ploché gotické cihly a část pravděpodobně lidské kalvy/ se našly těsně u jednoho stojícího trámu asi dva metry nad dnem prohlubně. Sonda byla sice velikých rozměrů /110x130 cm/, ale přesto zachytila dva trámy /236 x 32 x 26 cm a 305 x 30 x 32 cm/ s tupými dolními konci, které stály zhruba ve svislé poloze, jeden v jihovýchodním rohu a druhý v severozápadním rohu sondy. Dolní konce trámů se nacházely přibližně ve stejné úrovni, kde končila kamenná ohradní zeď /1200 - 1230 cm/. Na horní konec kratšího trámu v jihovýchodním rohu sondy byly pomocí dlabů napojeny dva poněkud tenčí vodorovné trámy, z nichž jeden procházel jižní stěnou sondy rovnoběžně s ohradní zdí, kdežto druhý procházel východní stěnou sondy a kolmo směřoval k ohradní zdi. Ke zdi však zdaleka nedosahoval, neboť asi 20 cm za svislým trámem tento vodorovný trámec byl nepravděpodobně ulomen. Svislý trám v jihovýchodním rohu sondy byl pečlivě otesaný do tvaru hranolu, svislý trám v severozápadním rohu sondy byl jen zhruba přitesaný mírně ohnutý kmen s částečně zachovalou kůrou. Trám v jihovýchodním rohu tvořil součást konstrukce, trám v severozápadním rohu stál volně těsně u kamenné ohradní zdi. Asi 40 cm nad jeho horním koncem procházel přes sondu další masivní vodorovný trám obdélníkového průřezu, který byl rovnoběžný s ohradní zdí. Třetí horizont vodorovných trámů byl o 90 cm výš a tvořil ho konec poněkud zašpičatělého trámu, který vyčníval z jižní stěny sondy a směřoval kolmo k ohradní zdi. Ani tento trám se však zdi nedotýkal. Na tento vodorovný trám byla pomocí čepu nasazena krátká špice vytesaná z trámu. Špice měla svislou polohu a její konec sahál do hloubky -760 cm pod dnešním povrchem. Čtvrtý horizont představoval vodorovný trám, který procházel východní stěnou sondy od jihu kolmo k ohradní zdi. Jeho zaoblený konec končil asi 10 cm ode zdi. Pátý nejsvrchnější horizont tvořily dva větší ploché na sebe vodorovně položené kameny a na nich ležel konec slabšího rozpadajícího se trámce opět od jihu vyčnívajícího do sondy /7/. Ve stejné úrovni, kde končily trámy /-680 až -700 cm/ přestávala černá mokrá hlína a zároveň měnil se ráz ohradní zdi. Ze situace bylo zřejmé, že jde o novou fázi opevnění. V nejnižším úseku byla zeď z lomového kamene spojovaného takovým množstvím malty, že zatuhlá malta pokryla značnou část boční stěny zdi /8/. V úrovni kolem -800 cm zatuhlá vrstva končila a objevilo se zdivo z rovnaného lomového kamene, které považujeme za zbytek nadzemní části ohradní zdi. Pokud se datování tohoto nejnižšího uloženého zdiva týká, je důležitý střep z okraje kovově leštěného džbánku datovatelného podle nálezu podobné keramiky v sondě 15 do 14. stol. /9/. Ostatní nálezy až do této úrovně byly nedatovatelné s výjimkou zmíněných střepů datovaných do 13. stol., které však ležely až na samém dně prohlubně a patrně sem zapadly v době, kdy prohlubeň byla ještě nezaplněná. Tehdy zřejmě se používalo dřevěné konstrukce, v níž se největší pravděpodobností můžeme spatřovat součást jakéhosi mostu, který od západu umožňoval přístup k hlavní bráně románského hradu /10/ přes zjištěnou prohlubeň /příkop?/. Ve 14. stol. byl při rozsáhlé rekonstrukci hradního opevnění příkop zasypan a od severu uzavřen ohradní zdí, jejíž horní okraj se nyní nachází 680 cm pod dnešním povrchem. Při další blíže nedatovatelné úpravě byla zeď zvýšena do úrovně -180 cm pod dnešním povrchem. Tato druhá fáze zdi je z hrubého lomového kamene s množstvím malty, pokrývajícím líc zdi. Nejmladší úsek /-180 až +360 cm/ vznikl asi při barokní přestavbě dómské fortifikace.

Závažné poznatky přinesla sonda 46. Také v tomto místě se ohradní zeď skládá ze tří fází. Nejhlouběji /-360 až -250 cm pod dnešním povrchem/ je uložen masivní blok zdiva bezprostředně spočívající na 20 - 40 cm silné vrstvě černé hlíny smíchané se značným množstvím žlutého jílu a písku. Jde zřejmě o navážku těsně nad stavbou zdi, neboť jílovitou navážkou procházely čtyři celkem v pravidelných vzdálenostech umístěné dutiny vzniklé po vyhníchlých kratších pilotech /nejdelší 50 cm/, jimiž měl být zpevněn terén před uložením

masivního zdiva. Toto zdivo je z kamene a je pokryté na lícni straně vrstvou malty, vyteklé ze spár. Podle střepevého materiálu patří zdivo do 13. stol. V hloubce -250 cm pod dnešním povrchem je asi šedesáticentimetrový ústupek v síle zdiva a začíná základové hrubé zdivo směrem nahoru ztenčené s menším množstvím malty. Dvaceticentimetrovým ústupkem v síle zdi je v úrovni -120 cm naznačeno rozhraní mezi nadzemní pečlivě srovnanou zdí a její základovou částí. Keramické nálezy lze datovat počínaje od 14. stol. Nejhořejší část zdi, začínající v hloubce 60 cm pod dnešním povrchem je cihlová, patrně barokního původu.

V sondě 47 byla obnažena vnitřní líc ohradní zdi. Zdivo bylo srovnáno do svislé polohy a vzniklo v jediné stavební fázi. V hloubce 350 cm pod dnešní úrovní se nachází rozhraní mezi nadzemní a základovou částí, která končí na intaktním písku v hloubce 470 až 490 pod dnešní úrovní. Podle způsobu zdění jde pravděpodobně o zeď postavenou při přestavbě opevnění ve 14. stol., ačkoliv v násypch se objevuje i starší keramika.

Na severovýchodním obvodu dómského návrší byla vyhloubena sonda 15 / začatá už v r. 1972/, která se jedním koncem dotýkala ohradní zdi a druhým koncem zalomeným do tvaru písmene L sahala k románské věži a sousední budově býv. kapitulního děkanství. Na obnaženém zdivu ohradní zdi se rozlišovalo trojí rozdílné zdivo: nejspodnější /-940 až -740 cm/, střední /-740 až -260 cm/ a nejhořejší /-260 až -70 cm/. Nejspodnější část je datována střepovým materiálem do 13. stol. a skládá se z mohutné základové části vysoké 100 cm a zbytku nadzemní části, která je o 50 cm slabší /11/. Nadzemní část této nejstarší hradební zdi je složena z lomového kamene zběžně upraveného do nestejných plošších tvarů /12/. Ve svislém řezu je nadzemní úsek nejstarší zdi pečlivě zarovnaný a tím se výrazně liší od následujícího úseku, začínajícího -740 cm pod dnešním povrchem, který se směrem nahoru zřetelně ztenčuje. V tomto úseku je použito hrubého lomového kamene spojovaného menším množstvím malty. Nepochybně je to ta část zvyšované zdi, která měla být zasypána při zvyšování parkánů. Násypy takto zvýšené hrady jsou datovány jednak keramikou, /13/ jednak nálezem pražského groše Jana Lucemburského /14/ těsně u ohradní zdi v hloubce -540 až -560 cm. Podle těchto nálezů došlo k tomuto zvýšení ohradní zdi ve 14. stol. /15/. Poslední zvýšení hradeb bylo provedeno asi při budování barokní olomoucké pevnosti. Této třetí fázi odpovídá kamenné zdivo od úrovně -260 cm, které je v nynější nadzemní části cihlové. Nejmladší násypy jsou značně nestejnorodé a objevuje se v nich kromě středověké keramiky i množství střepů pravěkých, což ve starších násypch nebylo. Opačným koncem se sonda 15 dotýkala románské věže i sousední budovy býv. kapitulního děkanství. Na zdivu obou objektů se dá podle větší tloušťky a méně pečlivého zdění zjistit původní povrchová úroveň, která je u obou objektů přibližně stejná a leží asi 340 cm pod dnešním povrchem. Nadzemní zdivo je u obou budov podobné a zřejmě i stejně staré. Zeď býv. kapitulního děkanství je prolomena menším odtokovým kanálkem /20 x 20 cm/, který vyúsťuje asi 40 cm nad původním povrchem. Zdivo obou budov není nikde navzájem svázáno, ale odděluje je od sebe nepravidelně nestejně široká spára /šířka spáry kolísá mezi 5 - 20 cm/, která je jak v základové tak i v nadzemní části naprosto zřetelná. Spára je vyplněna hlinitou výplní a svojí nepravidelostí působí dojmem, jakoby vznikla po ubourání zdiva děkanství. Zdivo věže není naopak nikde poškozeno. Stratigrafická situace byla v sondě 15 značně složitá. Oba dlouhé profily se sice zdají neporušené /16/, ale přesto není vyloučeno, že nezachycují původní stav, nýbrž že dokumentují teprve druhou fázi dómského opevnění, jak se vytvořila během 14. stol. a později. S první fází středověké fortifikace nepochybně souvisí pouze 15 - 40 cm silná vrstva tmavé hlíny, smíchané se žlutým jílem a pískem, která odděluje zbytek věževé kulturní vrstvy, pokrývající skalní podloží /tloušťka věževé vrstvy je 20-80 cm/. Překvapivé je uložení jílovito-hlinité vrstvy, která na konci věže je asi 30 cm pod základovou spárou věže a přilehlé budovy /t.j. 600 cm pod dnešním povrchem/ a pak směrem k ohradní zdi klesá podle přírodního sklonu terénu a v hloubce kolem 860 cm pod dnešní úrovní se dotýká základové části ohradní zdi. S datováním jílovito-hlinité vrstvy je třeba zatím ještě vyčkat, ale je zřejmé, že jde o terénní úpravy, které předcházely první středověké přestavbě dómského opevnění ve 14. stol. /17/. Teprve na této jílovito-hlinité zemině je založeno základové zdivo románské věže i sousedního objektu. Základová část obou budov je ponořena do hnědých hlín, přerušovaných asi šedesáticentimetrovou navážkou bělavé barvy /obsahovala velké množství rozpadlé vápenné malty/, která směrem k ohradní zdi se ztenčuje a pozvolna i klesá. Blízko u ohradní zdi se v těchto hlinitých navážkách našly kromě jiného materiálu také střepy z jemné, tvrdě vypálené keramiky šedého lomu a kovové lesklého povrchu /nejvýše byly -520 cm a končily v úrovni -660 cm pod dnešním povrchem/ a v hloubce -540 až -560 cm ležel pražský groš Jana Lucemburského. Těmito nálezy je datována druhá fáze ohradní zdi. Pokud jde o románskou věž a sousední objekt je situace zatím poněkud nejasná. Obě stavby ovšem musely už existovat před první přestavbou hradebního opevnění, k níž došlo během 14. stol. /18/ a při níž byl parkán za nově postavenou zdí zvýšen až do úrovně -270 cm pod dnešním povrchem. V této hladině leží totiž rozhraní mezi zbytkem nadzemní části zdi a základem budovy, která tehdy stála mezi románskou věží a ohradní zdí. Jedna zeď, pravděpodobně zachycena sondou venkovní, byla zachycena sondou 15 a to na jejím severním profilu. Zdivo je kamenné, spojované maltou, která se na první pohled svojí světlou barvou liší od staveb okolních. Zeď sahá od ohradní zdi až ke zdi kapitul. děkanství a od obou je oddělena spárou s hlinitou výplní. Na uvedenou zeď se napojuje 70 cm silná příčka /?/, která protíná sondu ve vzdálenosti 240 cm od děkanství. Tato příčka je patrně totožná se zdí, která byla zachycena K. Reichertovou v r. 1949 v sondě, umístěné poněkud dále jižním směrem /19/. Tehdy bylo obnaženo nároží, které spolu se zdí, zjištěnou sondou 15 patří asi témuž stavení, které je znázorněno na rytině z r. 1690 mezi dvěma věžemi nad hradební zdí /20/. Jde-li skutečně o totožné objekty je potom zřejmé, že budova trvala nejméně do konce 17. stol., čemuž odpovídá keramika v úrovni jejich trosek. Od hladiny -200 cm pod dnešním povrchem jsou násypy značně poškozené druhotnými zásahy a zřejmě vznikly s posledním zvýšením hradební zdi při barokní přestavbě olomoucké pevnosti. Na ohradní zdi je rozhraní mezi druhou a třetí fází asi 260 cm pod dnešním povrchem, kde se zeď z obou stran nápadně zužuje. Mezi ohradní zdí a severní obvodovou zdí kaple sv. Jana Křtitele byla umístěna sonda 48. Sonda potvrdila, že i zde byl v románské době povrch asi o 5m níže než nyní. Románský palác, jehož severní zeď je od ohradní zdi vzdálena asi 9 m stál nad prudkým svahem. K zasypání tohoto svahu došlo při gotické přestavbě /2. fáze/, k níž muselo dojít před stavbou kaple sv. Jana Křtitele, jejíž základová část je do těchto násypů ponořena. Násyp zde dosáhl zhruba nynější úrovně parkánu, jak svědčí sondou obnažená venkovní strana vnější zdi ka-

ple, na níž ústupek v síle zdi /-40 cm pod dnešním povrchem/ naznačuje rozhraní mezi tehdejší nadzemní a podzemní částí stavby. Základová spára kaple je -360 cm hluboko.

Sonda 49 byla vyhloubena uvnitř kaple sv. Jana Křtitele těsně u severní obvodové zdi románského paláce. Do hloubky 100 cm pod povrch dnešní dlažby pokračuje omítnuté zdivo románského paláce. Je použito velkých pečlivě opracovaných kvádrů, střídajících se s malými kvádry. Rozhraní mezi nadzemní a základovou částí zdi je naznačeno zesílením zdi o 10-20 cm. Základová část zdiva je ze středních až velkých lomových kamenů zalévaných takovým množstvím malty, že malta vyteklá ze spár závojitě přikrývá boční plochu zdi. Základová spára probíhá v nepravidelné linii v hloubce 300 - 320 cm pod původním povrchem /400 - 420 cm pod úrovní dlažby/. Základová část zdi je zahlobena do věteřovských neporušených vrstev /viz výše/; v úrovni původního povrchu bylo pouze větší množství volně rozhozených lomových kamenů, které se tam dostaly asi náhodně. Přesnější stratigrafické pozorování původního /"románského"/ povrchu bylo znemožněno výkopem /120 x 200 cm/ pro /barokní?/ cihlami vyzděný kanál. Kanál vede z Rajskeho dvora pod křížovou chodbou, prochází románskou zdí /v této části je volný/ a směřuje pod dlažbou kaple k ohradní zdi /pod dlažbou kaple je zborcen/.

Sondáž ukázala, že nynější průběh hradebních zdí na severní a severovýchodní straně v podstatě respektuje nejstarší půdorys hradu. Na západní straně tehdy oddělovala opevněný areál od okolního terénu hluboká prohlubeň /příkop?/. Na východní a jižní straně nebyla sice sondáž provedena v dostatečném rozsahu, ale i tak se dá počítat, že také zde byl půdorys románského hradu zhruba zachován. Přestavba domského opevnění ve 14. stol. znamenala zánik prohlubně na západní straně a rozšíření opevněného areálu tímto směrem. Na ostatních stranách se půdorys nijak podstatně neměnil, pouze ohradní zdi byly zvýšeny. V období barokní došlo k výraznějším změnám. Nehledíme-li na tzv. I. ocattelliho bastion připojený na severozápadě, bylo to především vybudování úplně nové ohradní zdi na jihu /sonda 4 a 6/ a patrně i jihovýchodě /sonda 10 a 12/. Jinde byly ohradní zdi pouze zvýšeny.

Nejasná zůstává otázka předrománské fortifikace, která snad úplně zanikla při budování románského hradu. Podle hojného keramického materiálu, objevujícího se téměř po celém obvodu opevněného prostoru lze však usuzovat, že osídlení lokality bylo intenzivní a svými počátky sahalo do 10. stol.

sonda	eneolit	věteřov	halšt.	ml.dohradištní	středověk	jiná zjištěná	dosažená hloubka
43		vrstva 120-140 cm			nálezy v druhotném uložení		-140cm nedokončeno
44		nálezy v druhotném uložení		nálezy v druhotném uložení	vrstva ? 140-250 cm		-270 cm skála
45				násypy	násypy	trámová konstrukce	-1250 cm sut
46	vrstva 440-520 cm	vrstva 400-440 cm	vrstva ? 340-400 cm	vrstva 220-340 cm	vrstva 60-220 cm		-530 cm písek
47		jáma 300-420 cm		v druhotném uložení	násypy 140-300 cm		-500 cm písek
48	vrstva 520-640 cm		v druhotném uložení	v druhotném uložení	násypy 40-180 cm	zdivo kaple	-640 cm písek
49	v druhotném uložení	násypy 120-670 cm		v druhotném uložení	v druhotném uložení	zdivo román.paláce	-670 cm skála
50	v druhotném uložení	vrstva 240-300 cm		v druhotném uložení	v druhotném uložení	kamenná zeď	-300 cm písek
51						novověká vrstva	-60 cm skála
52					v druhotném uložení	barokní kanál	-450 cm skála
15	v druhotném uložení	vrstva 880-920 cm		v druhotném uložení	násypy 60-880 cm	zdivo román.objektů	-980 cm skála
rýha v Měochově ulici	vrstva 240-300 cm			vrstva 160-200 cm	v druhotném uložení		-320 cm písek

P o z n á m k y :

- 1 Dohnal V., Sondáž na dómském návrší v Olomouci, PV 1973, Brno 1974, 106.
- 2 První výzkum zde provedl v letech 1948-1949 pražský archeologický ústav; srv. Reichertová K., Přemyslovský hrad a předhradí v Olomouci, AR I 1949, 60-73; táž, Osídlení z doby bronzové v Olomouci, AR VIII 1956, 468-473.
- 3 Dohnal V., op.c. 106.
- 4 Kovář Fr., Soupis archeologických předmětů Vlasteneckého spolku v Olomouci, ČVSMO 31 1914, 53, tab. I; o nynějších náhodných nálezích v prostoru arcibiskupské residence srv. Dohnal V., Nálezová zpráva čj. 720/71 v archivu AÚ Brno.
- 5 Kovář F., op.c. 53; Dohnal V., Nálezová zpráva č.j. 720/71 v archivu AÚ Brno.
- 6 Na Mlčochově ulici začíná intaktní terén asi 320 cm pod dnešní úrovní, v sondě 44 v hloubce -270 cm, v sondě 45 klesá na -1200 cm a v sondě 46 opět stoupá na -530 cm pod dnešní úrovní.
- 7 Většina uvedených trámů byla ze sondy vyzvednuta a uložena s ostatním materiálem ve sbírkách archeologického oddělení VÚO.
- 8 Vzorky malt získané při sondáži zatím nebyly zkoumány, takže rozborů ještě nejsou k dispozici.
- 9 Srv. pozn. 13 a 14; střep se našel ve vrstvě -700 až -720 cm.
- 10 Richter V., Raněstředověká Olomouc, Praha-Brno 1959, 61 - v této souvislosti zasluhuje pozornost nález dřevěných kúlů a trámů zjištěných v r. 1871 při kladení plynového potrubí, které bylo vedeno z Mlčochovy ulice /tehdy Scholasteriegasse/ na Václavské náměstí, tedy přibližně ve stejném prostoru, kde lze předpokládat další pokračování prohlubně; srv. L.H. Jeitteles, Die vorgeschichtlichen Alterthümer der Stadt Olmütz und ihrer Umgebung, MAG 1 1871, 238 a d.
- 11 Základová část nejstarší části hradební zdi je v tomto místě 300 cm silná. Stejně mohutný je i zbytek zdi zjištěný v sondě 32 a rovněž i v sondách 26-27 vyčnívá kamenné zdivo až do vzdálenosti 300 cm před frontu nynější zdi. Oba zbytky v sondách 32 a 26-27 jsou zřejmě pozůstatky původní hradby ze 13. stol. /předběžné datování do 11.-12. stol. je třeba opravit, srv. Dohnal V., Sondáž na dómském návrší v Olomouci, PV 1973, v tisku/. Ohradní zeď ze 13. stol. byla při přestavbě opevnění ve 14. stol. na některých místech znovu použita jako součást nové hradby, jinde se však linie nové ohradní zdi poněkud odchýlila od původního stavu /v sondě 32 to bylo asi o 1 m/ a tím se dostaly části starých hradebních zdí do prostoru před novou zdí jako opuštěná torosa. Tento stav asi dokumentuje rytina z r. 1960 /srv. Reichertová K., Přemyslovský hrad a předhradí v Olomouci, AR I 1949, obr. 31/, na níž je znázorněn s ostatní vysokou hradbou nesouvisející nižší zalomený blok zdiva přibližně v místě nynějších sond 26-27, v nichž nehluboko pod dnešním povrchem byly zbytky masivní zdi. Také u zbytku zdiva odkrytého v sondě 32 jsme zjistili, že souvisí s malým torsem kamenné lícni zdi dodnes vyčnívající na skalním srázu nad terénem.
- 12 Na podrobnější charakteristiku je obnažená část zdiva příliš malá, ale skutečné románské kvádříky ve zdi zjištěny nebyly.
- 13 Ve vrstvách od -520 do -660 cm se kromě obvyklé keramiky našly i střepy z tvrdě vypálených nádob šedého lomu a kovově lesklého povrchu, které upomínají na střep nalezený v sondě 45 /-700 až -720/.
- 14 Podle určení J. Sejbala z numismatického oddělení MM v Brně.
- 15 Za pomoc při datování keramického materiálu ze sond děkuji J. Bláhovi z Okresního střediska Stát. památkové péče a ochrany přírody v Olomouci.
- 16 Podrobná kresebná dokumentace je přiložena k nálezové zprávě.
- 17 Stejná jílovito-písčítá vrstva ležela i pod základovou spárou ohradní zdi v sondě 1, 46 a 48 a její přítomnost na místech od sebe tak vzdálených dává tušit, že stavba už nejstaršího opevnění byla velkorysou, jednotně provedenou akcí.
- 18 Věž se obvykle datuje na počátek 13. stol. srv. Richter V., op.c. 89 a d.
- 19 Lokalizaci této i další sondy vyhloubené na parkánu dále k severu umožňuje měření, které tehdy provedl ing. J. Kšíř z Olomouce a nyní je předal archeologickému odd. VÚO.
- 20 Reichertová K., l.c.

Fortsetzung der Sondage auf dem Domplatz in Olomouc. Während des ganzen Jahres 1974 setzten die im Rahmen der geplanten Sanierung der Wallmauern durchgeführten Sondagearbeiten rund um die Domanhöfe fort. Ähnlich wie in den vergangenen Jahren wurde an vielen Stellen eine äneolithische Kulturschicht erfasst /Trichterbecherkultur und kannelierte Keramik/, die 40 - 120 cm stark war und ferner Schichten mit Keramik des Věteřov Types, deren Stärke sich von 40 bis 220cm bewegt. An einer Stelle entstand durchwiederholte Terrainherrichtungen eine 550cm starke Schichtenfolge mit Věteřov Keramik. Hallstatt- und jungburgwallzeitliche Keramik kam grösstenteils in sekundärer Lage in mittelalterlichen Aufschüttungen vor.

Die wichtigsten Erkenntnisse betrafen die mittelalterliche Befestigung. Durch Sonde 45 stellte man eine tiefe Vertiefung fest /Boden der Sonde - 1250cm unter der heutigen Oberfläche/, die vom Westen im 13. Jahrhundert die Burg von dem umliegenden Terrain abteilte. Weder das Ausmass noch der Verlauf der Vertiefung ist bekannt. In Sonde 45 /110 x 130cm/ waren jedoch guterhaltene Balken in senkrechter und waagrechtlicher Lage festgestellt worden, die ein Bestandteil irgendeiner Balkenkonstruktion gerade an der tiefsten Stelle der Vertiefung sein könnten. Vielleicht ist es der Bestandteil einer Brücke, die den Übergang über die Vertiefung /Graben?/ zur Hauptforte der romanischen Burg ermöglichte, die sich auf der Westseite der Burg befand. Bei dem Umbau der Burg, zu dem es nach den Funden aus den Sonden im 14. Jahrhundert kam, wurde die Vertiefung zugeschüttet und von Norden durch eine Mauer abgeschlossen, die in einer Tiefe rund um 1200cm unter dem heutigen Niveau in gleicher Tiefe gegründet wurde, wohin die unteren Enden der senkrechten Balken der erwähnten Holzkonstruktion reichten. Dieser älteste Mauerab-

schnittendete im Niveau - 680cm unter der heutigen Oberfläche und es schloss sich an diesen ein weiterer näher nicht datierbarer Wallmauerteil an. Der oberste Teil der Mauer / von der Tiefe 180cm / ist wahrscheinlich barocken Ursprunges. In Sonde 46 stellte man den Rest einer romanischen Befestigungsmauer fest, die auf einer mergel-sandigen Aufschüttungsschicht lag. Um diese Aufschüttungsschicht zu festigen, hat man in diese kurze senkrechte Piloten gerammt, deren Hohlräume unter dem Gemäuer festgestellt wurden. An den Rest der ältesten Mauer schloss eine Mauer mit einem deutlichen Fundament- und Überresten des oberirdischen Teiles an und an diese knüpfte die Ziegelmauer der barocken Befestigung an. Drei Phasen wurden auch in Sonde 15 festgestellt. Der niedrigste Mauerrest, dessen Fundamentteil 3m breit war, reichte an das Niveau - 740cm unter der heutigen Oberfläche und an diesen schloss ein grosses nach oben sich verjüngendes Gemäuer an, der durch den Fund eines Prager Groschens Jan Luxemburgs /1310-1345/ sowie durch eine hart gebrannte Keramik mit metallglänzender Oberfläche und grauem Bruch in das 14. Jahrhundert datiert werden kann. Der oberste Teil der Wallmauer vom Niveau - 260cm unter der heutigen Oberfläche ist vermutlich barocken Ursprunges. Durch Sonde 15 wurde von der Aussenseite ein romanischer zylinderförmiger Bergfried sowie das benachbarte Gebäude des ehemaligen Domkapiteldekanates freigelegt. Man hat festgestellt, dass beide Objekte gleich alt sind und mussten schon vor dem 14. Jahrhundert existieren. Auf dem Parkan zwischen dem erwähnten romanischen Turm und dem benachbarten Gebäude des Domkapiteldekanates stand im 16. Jahrhundert ein Steingebäude, dessen Überreste ebenfalls in Sonde 15, 270cm unter der heutigen Oberfläche, erfasst wurden. Wahrscheinlich handelte es sich um ein Gebäude, das auf einer Gravierung aus dem Jahre 1690 abgebildet ist /20/.

Durch Sonde 48 wurde der Fundamentteil der spätgotischen Kapelle des Hl. Johannes des Täufers abgedeckt, deren Grundgemäuer in Aufschüttungen eingetieft ist, die dem ersten Umbau der Befestigungsmauer im 14. Jahrhundert entsprechen.

Sonde 49 war im Inneren der Kapelle des Hl. Johannes des Täufers knapp bei der nördlichen Wand des romanischen Palastes eingetieft worden. Die Oberfläche zur Zeit des Palastbaues befindet sich 1m unter der heutigen Pflasterung der erwähnten Kapelle. Das Grundgemäuer des Palastes ist in ungestörte Věteřov Schichten eingelassen und endet in einer Tiefe von 320cm unter der ursprünglichen Oberfläche /420cm unter der Pflasterung der Kapelle/. Diese verhältnismässig grosse Tiefe der Fundamente des romanischen Palastes hängt vermutlich damit zusammen, dass das Gebäude oberhalb eines kurzen, aber steilen Abhanges stand, der bei der Befestigungsmauer endete. Die Sondage zeigte, dass der nördliche Teil der Dombefestigung ungefähr den Umfang der romanischen Burg respektiert, die von dem Terrain weiter nach Westen durch eine tiefe Vertiefung /Graben?/ mit Balkenkonstruktion abgeteilt war. Zum Umbau der Burg kam es im 14. Jahrhundert, als die Befestigungsmauern ziemlich erhöht worden waren. Die letzte Rekonstruktion der Befestigung, mit einer weiteren Erhöhung der Mauern verbunden, ist barock.

V Ý Z K U M N A H R A D I S K U U K R A M O L Í N A V R O C E 1 9 7 4

/ okr. Třebíč /

Oldřich K o s, Západoslavské muzeum, Třebíč

Pavel K o š t u ř í k, UJEP Brno

/ Tab. 72 - 73 /

V roce 1974 byly záchranné práce na hradisku u Kramolína zaměřeny na průzkum severní části této lokality. Byla odkryta plocha 1 200 m² a zjištěno 73 různých pravěkých a časně středověkých objektů. Převahu mezi nimi tvoří objekty kultury s moravskou malovanou keramikou. Většinou jsou to menší nepravidelné sídlištní jámy, mírně zahloubené do hlinitopísčitého, někdy skalnatého podloží /např. objekty č. 265, 266, 298, 294/. Jen několik těchto jam lze považovat přímo za sídelní objekty /č. 311, 312/. V prostoru těchto jam i mimo ně se často nacházejí zbytky mazanícových ker, které zřejmě představují útržky hliněných podlah obytných objektů. Existenci sídelních příbytků potvrzují i časté nálezy mazanice s otisky výpletu jejich stěn. Několik kulových jam, které byly v tomto prostoru zachyceny, neposkytlo zřetelný půdorys nadzemního objektu. Velmi intenzivní pravěké a raně středověké osídlení i charakter podloží tuto možnost značně snižují.

V těchto objektech bylo získáno velké množství archeologického materiálu, zejména keramiky, která dokonale reprezentuje pozdní fázi kultury s moravskou malovanou keramikou. Nejdokonalejší výrobky představuje černě a červeně leštěná keramika různých tvarů. Mezi nimi vynikají mísy na nožce /tab. 72 : 1, 2/, jiné mísovité tvary, často zdobené plastickými výčnělky /tab. 72 : 3, 5/ a rovněž miniaturní keramické tvary /tab. 72 : 4/. Pozoruhodný je nález černě leštěné větší nádoby se čtyřmi uchy /tab. 72 : 6/. Zbytek keramické produkce tvoří naběračky různých variant, ozdobné závěsky, provrtaná závaží a přesleny. Ze sídlištních objektů pocházejí fragmenty tří ženských plastik. Materiální obraz kultury s moravskou malovanou keramikou doplňují nálezy kamenné broušené a štípané industrie i industrie kostěné.

Počtem jsou i objekty halštatské, zastoupené především horákovskými sídlištními jámami /objekt č. 273, 280, 283 aj./. Mezi keramickými tvary, získanými z těchto objektů, vystupují výrazně především mísovité tvary /tab. 73 : 1 - 6/, někdy s ouškem /tab. 73 : 7/. Často jsou uvnitř zdobeny geometrickým ornamentem, typickým pro tuto kulturu /tab. 73 : 10 - 12/. Malba a vřívání se nachází i na jiných keramických tvarech /tab. 73 : 8, 9/.

Tab. 71
 Olomouc. Dómské návrší. Situační plán se zakreslenými sondami. - Domhügel. Situationsplan mit eingezeichneten Suchschnitten.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1974

Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor : Akademik Josef Poulík

Redaktoři : Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhový

Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá

Kresby : doc. dr. B. Klíma, A. Životská

Na titulním listě : stříbrná spona z doby stěhování národů ze Šakvic

Tisk : Geografický ústav ČSAV v Brně

Evidenční číslo : ÚVTEI-73332

Vydáno jako rukopis - 450 kusů - neprodejné